

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

NIKOLA PERKOVIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište
Zagreb, Hrvatska

UDK: 37.014.2(497.5Karlovac)“1945/1947“

Prethodno priopćenje / Preliminary paper

Primljeno / Received: 24.1.2021.

Prihvaćeno / Accepted: 31.3.2021.

U radu se na temelju arhivskog gradiva i dostupne literature analizira proces organizacije prosvjetne djelatnosti uvjetovane političkim ciljevima državno-partijskih struktura na području grada Karlovca u razdoblju od 1945. do 1947. godine.

Ključne riječi: Karlovac; prosvjeta; opismenjivanje; komunističke vlasti

Uvod

Jedan od najboljih pokazatelja razvijenosti nekog društva jest kvaliteta i učinkovitost prosvjetne djelatnosti koja se organizira i provodi u okviru istoga. Područje prosvjete grada Karlovca, u razdoblju nakon završetka Drugog svjetskog rata do početka provedbe prvog Petogodišnjeg plana, ostalo je, uglavnom, neistraženo. Veliku važnost prilikom pisanja ovoga rada imali su članci Mihajla Ogrizovića „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godini“, Marine Beus „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, te Tomislava Anića i Vjere Brković „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970-ih“. Od djela koja se sporadično dotiču teme prosvjete, ali su bitni za razumijevanje šireg konteksta u okviru kojega su se formulirali ciljevi prosvjetne politike u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (DFJ) i Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (FNRJ) su knjige Zdenka Radelića *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza* i Dušana Bilandžića *Hrvatska moderna povijest*. Što se pak tiče, arhivskog gradiva, u radu su najviše korišteni zapisnici zasjedanja Gradskog narodnog odbora, Gradske skupštine i Izvršnog odbora Karlovca iz navedenog razdoblja u kojima su vidljive namjere i ciljevi novouspostavljenih vlasti vezane uz organizaciju prosvjetne djelatnosti, a koji se čuvaju u Državnom arhivu u Karlovcu.

Počeci organizacije prosvjetne djelatnosti na području Hrvatske u završnici i neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata

Nakon uspostavljanja DFJ, za organizaciju i provođenje prosvjetne politike na teritoriju Hrvatske pod partizanskim nadzorom bio je odgovoran Prosvjetni odjel Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH).¹ U cilju omasovljenja komunističkog pokreta i stvaranja efikasnog sustava političke vlasti na područjima pod partizanskim nadzorom Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) inicirala je osnivanje najviših tijela vlasti Federalne Države Hrvatske (FDH). Taj proces rezultirao je osnivanjem Inicijativnog odbora ZAVNOH-a 1. ožujka 1943.² Odlukama drugog zasjedanja ZAVNOH-a od 12. do 15. listopada 1943. on je definitivno konstituiran kao Sabor s Izvršnim odborom i tajništvom, te su takvim načinom organizacije i funkcioniranja činili privremenu vladu Hrvatske.³ Prosvjetni odjel ZAVNOH-a činili su Odsjek za osnovne škole i analfabetske tečajeve te Odsjek za srednje škole i općeobrazovne tečajeve čiji je rad u početnim fazama obilježen politikom preraspodjele stručnih kadrova i pokretanja škola u onim krajevima pod partizanskim nadzorom gdje je škola bilo najmanje ili ih uopće nije bilo. U pogledu efikasnog razvoja prosvjetne djelatnosti, na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a kao glavni ciljevi postavljeni su podizanje stručne spreme nastavnika, izdavanje udžbenika i priručnika za nastavni rad, pribavljanje sredstava za nastavu i pisacjeg pribora, izrada novih nastavnih planova i programa, izobrazba novog nastavnčkog kadra te obnova ratom razrušene školske infrastrukture i izgradnja novih školskih prostorija.⁴ Prosvjetna politika, određena prethodno navedenim ciljevima, bila je u uskoj korelaciji s društveno-ekonomsko-političkim sustavom koji je nametnula KPJ. Navedena izrada nastavnih planova i programa te izobrazba novog nastavnčkog kadra bila je dio šireg modela nametanja stavova partijskih struktura i formiranja „novog čovjeka po mjeri“⁵, odnosno mjeri sustava koji se je tada uspostavljao.

Daljnja uspostava vlasti na teritoriju koji je bio pod kontrolom njemačke, talijanske i ustaške vojske zahtijevala je reorganizaciju, kako tijela državne vlasti, tako i Odjela prosvjete ZAVNOH-a. Navedeni trend rezultirao je transformacijom Odjela prosvjete u šire tijelo s ciljem efikasnog upravljanja prosvjetnom djelatnošću. Zato je Odjel narodne prosvjete znatno povećao opseg članova i suradnika. Novouspostavljeni, prošireni Odjel narodne

1 Mihajlo OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 11* (1981.): 233-288.

2 Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden Marketing, 1999., 150.

3 Ibid.

4 OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, 233-288.

5 Marina BEUS, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, *Časopis za kulturno i povijesno nasljeđe 2* (2016.): 249-285.

prosvjete činili su pododjeli za osnovne i srednje škole, pododjel narodnog prosvjećivanja, te pododjel za učiteljske i općeobrazovne tečajeve.⁶

Već u samim počecima organizacije prosvjetne djelatnosti od strane KPJ vidljiva je bila ideološka sastavnica kao podloga za stvaranje socijalističkog društvenog uređenja temeljenog na „vladavini naroda“.⁷ U svjetlu navedenog možemo promotriti i odluke Odjela narodne prosvjete koji je donio rješenje o obveznom učenju nacionalne povijesti i povijesti Narodnooslobodilačke borbe (NOB) u drugom polugodištu u svim razredima srednje škole u školskoj godini 1944./1945., rješenje o ukidanju privatnih ispita za učenike srednjih škola u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), te rješenje o otvaranju pomoćnih razreda u srednjim školama za one učenike koji su sudjelovali u NOB-u. Svakako, valja napomenuti kako je paralelno s donošenjem navedenih rješenja Odjel narodne prosvjete organizirao komisiju kojoj je cilj bio izrada nastavnih planova za osnovnu i srednju školu.

Sustav razvijanja natjecateljskog duha radnika u socijalističkoj Jugoslaviji bio je zastupljen i u početnoj fazi organizacije prosvjetne djelatnosti u FDH. Tako je izrađen i Pravilnik o natjecanju i organizaciji analfabetskih tečajeva te Upute za rad narodnih sveučilišta, knjižnica, čitaonica, i provođenja općeobrazovnih tečajeva.⁸ Natjecanje je bilo prisutno u svim sferama kulturno-prosvjetnog života. Međutim, prosvjetni radnici nisu bili naviknuti na ovakav način rada, naročito zbog predodžbe, kako natjecanje ima više efekta u radu privrednih poduzeća, nego u ustanovama prosvjetne struke. Takav način mišljenja novouspostavljena vlast mijenjala je naglašavanjem kako natjecanje jednako obuhvaća, i fizičke i prosvjetne radnike, odnosno, i organizacije privredne proizvodnje, i one duhovnog stvaranja. Bitan korak ka ispunjenju navedenog cilja bilo je naglašavanje odmaka od vremena između dvaju svjetskih ratova kada društveno-politička uređenja nisu omogućavala uvjete za provođenje natjecanja među prosvjetnim radnicima koji bi kao posljedicu imao poboljšanje životnih uvjeta za šire slojeve stanovništva.⁹ Pored pedagoške funkcije provođenja natjecateljskog sustava u prosvjetnoj djelatnosti, ideološka indoktrinacija mladih ljudi imala i psihološku funkciju, da maksimalno angažira prosvjetne djelatnike za što kvalitetniju izgradnju socijalističkog sustava.

U članku „Smisao takmičenja u prosvjetnoj struci“, objavljenom u časopisu *Narodna prosvjeta* 1946., o natjecanju u oblasti prosvjetne djelatnosti, navode se sljedeće riječi Vladimira Iljiča Lenjina:

„U političkoj oblasti takmičenje je mnogo lakše provesti nego u ekonomskoj, ali je za uspjeh potrebno baš ovo posljednje.“¹⁰

6 OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, 233-288.

7 BEUS, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, 249-285.

8 OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, 233-288.

9 Ivo TOŠIĆ, „Smisao takmičenja u prosvjetnoj struci“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, travanj 1946., 4.

10 Ibid.

Dakle, da bi se postigao viši ekonomski standard zemlje, smatralo se da se trebaju stvoriti preduvjeti za razvoj prosvjetne djelatnosti koji će omogućiti povećanje opće pismenosti širokih slojeva stanovništva, općeg obrazovanja, i solidnu stručnu naobrazbu. Natjecanje u prosvjetnoj djelatnosti trebalo je pomoći reorganizaciji posla, nagrađivanju savjesnih nastavnika, te prepoznavanju manjkavosti koje je trebalo ukloniti. Natjecanje se nije moglo odvojiti od usporednog povećanja stručnog znanja nastavnika bez kojeg je nezamisliv bilo kakav uspjeh, napose u odgoju mladih. Na ovaj način postavljeni sustav natjecanja zahtijevao je od prosvjetnih djelatnika svakodnevno preispitivanje stečenih iskustava, vještine rada i znanja kojima raspolaže.

Dugim nizom direktiva Odjel narodne prosvjete želio je brzo i efikasno riješiti probleme s kojima se suočavao na „terenu“. Problem kvalitetnog stručnog kadra rješavao se kraćim tečajevima za referente i nastavnike na teritoriju pod partizanskim nadzorom. Nadalje, regulirali su se dopusti nastavnika, organizacija rada školskih odbora, sređivanje popisa učitelja i rješavanje personalnih pitanja, izrada pravilnika i programa za rad učiteljskih tečajeva, te pravilnik o stvaranju dječjih domova.¹¹ Po hitnosti, jedno od najvažnijih pitanja kvalitetne organizacije prosvjetne djelatnosti bilo je pitanje obnove ratom razrušene školske infrastrukture. U kontekstu obnove školske infrastrukture, Odjel narodne prosvjete ZAVNOH-a davao je velika financijska sredstva koja su osim obnove imale za cilj i nabavku školskog materijala potrebnog za izvođenje nastave.¹²

O problemu nepismenosti nakon kraja Drugog svjetskog rata

Jedan od najvažnijih zadataka prosvjetne politike neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata bila je borba protiv nepismenosti. Počeci borbe protiv nepismenosti započeli su, u organizaciji Odsjeka za osnovne i analfabetske tečajeve Prosvjetnog odjela ZAVNOH-a 1944. godine na područjima Hrvatske. Vodeću ulogu u oblikovanju javnog mijenja imala su Partijsko agitacijsko-propagandna odjeljenja (AGITPROP). U skladu s promidžbom AGITPROPA borba protiv nepismenosti bila je postavljena kao primarni zadatak prosvjetne djelatnosti i vrhunac kulturnog dostignuća društva komunističke Jugoslavije.¹³ Najveći broj nepismenog stanovništva bio je na selu, ponajprije zbog najslabije organizacije školske mreže, koja se pokušala nadomjestiti ubrzanim otvaranjem škola i provođenjem analfabetskih tečajeva.¹⁴ Analfabetski tečajevi bili su početna faza u procesu opismenjivanja

11 OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, 233-288.

12 Ibid.

13 Tomislav ANIĆ, Vjera BRKOVIĆ, „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970-ih“, Časopis za suvremenu povijest 3 (2020.): 705-729.

14 Katarina SPEHNJAK, „Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.“ Časopis za suvremenu povijest 1 (1993.): 73-99.

stanovništva. Pored „primarne“ faze borbe protiv nepismenosti u vidu analfabetskih tečajeva, KPJ uzdigla je na institucionalnu razinu najosnovnije oblike opismenjivanja i stjecanja novih znanja poput predavanja, tečajeva, i sličnih skraćenih oblika školovanja u narodnim sveučilištima, domovima kulture, čitaonicama, knjižnicama i kulturno-prosvjetnim društvima.¹⁵

Komunistička vlast je poražavajuće zatečene podatke o broju nepismenih nakon rata tumačila lošim obrazovnim sustavom „nenarodnog režima“ monarhističke Jugoslavije, gdje je pristup obrazovanju bio dostupan samo uskom krugu stanovništva povezanih s vlasti. Suprotnost tome trebao je predstavljati novouspostavljeni režim KPJ, u kojemu će biti omogućen utjecaj kulturno-prosvjetnih institucija među najširim slojevima stanovništva.¹⁶

Pismeni radnici bili su od neprocjenjive važnosti u kontekstu izgradnje održivog socijalističkog sustava. KPJ je u svrhu ostvarenja najbitnijih gospodarskih ciljeva poput ubrzane industrijalizacije i prevladavanja ratom razrušene infrastrukture bila prisiljena osloniti se na stručnjake koji su bitno odudarali od proklamiranih ideoloških uvjerenja partijsko-državnih struktura vlasti.¹⁷ Kako bi smanjila utjecaj nepartijskog kadra u svezi s gospodarskim oporavkom zemlje državno-partijske strukture su na rukovodeće pozicije postavljale osobe bliske vlasti, posebice članove KPJ, dok su njima za pomoćnike imenovani stručnjaci. Također, osobe postavljene na rukovodeće funkcije od strane KPJ imali su „odgojnu“ ulogu, u smislu privlačenja stručnog, nepartijskog kadra, za komunističku „stvar“.¹⁸

Narodna Republika Hrvatska (NRH) imala je velike razlike u stupnju opismenjivanja stanovništva. Na te razlike upućuju podaci iz 1947., kada, prema *Vjesniku*, jedino kotar Čabar nije imao nepismenog stanovništva. Nadalje, u kotaru Bjelovar procesom opismenjivanja bilo je obuhvaćeno 92% stanovništva, nasuprot kotara Vojnić gdje je obuhvaćeno samo 1,3% nepismenih. Popis stanovništva iz 1948., donosi pokazatelje prema kojima je od ukupnog broja stanovništva, njih 477 553 odnosno 15,6% stanovništva bilo nepismeno. Nepismeno stanovništvo utvrđeno popisom bilo je starije od 10 godina. Konsolidacijom vlasti, a u svrhu stvaranja pismenog stanovništva potrebnog za prevladavanje gospodarskih poteškoća uzrokovanih ratom, vladajuće partijske strukture postavile su za cilj opismenjivanje 350 000 osoba, koliko ih je 1945. bilo nepismenih. Do 1948., od tog postavljenog cilja opismunjeno je svega 47% nepismenih.¹⁹ Nepismenost je do 1950. potpuno iskorijenjena u kotarima Dubrovnik, Dugo Selo, Hvar, Korčula, Krk, Ludbreg, Makarska, Nova Gradiška, Prelog, Supetar, Valpovo i Vis, dok je po istom pitanju najmanje učinjeno u kotarima Dvor na Uni, Glina,

15 Ibid.

16 Ibid.

17 ANIĆ, BRKOVIĆ, „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970-ih“, 705-729.

18 Ibid.

19 Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza.*, Zagreb, Školska knjiga, 2006., 321.

Ogulin, Slunj, Vojnić i Vrginmost.²⁰ Ključne organizacije namijenjene za intenzivno provođenje opismenjivanja bila su sindikalna povjerenstva koja su organiziranjem predavanja o ulozi znanosti i potrebi stručnog usavršavanja težila izobrazbi stanovništva potrebnog za izgradnju socijalizma.²¹ Navedenim ciljevima bila je prilagođena i literatura koja je trebala služiti „revolucionarnom preobražaju društva.“²²

Nezadovoljstvo partijskih organa organizacijom prosvjetne djelatnosti i brzinom opismenjivanja stanovništva, napose ideološkom indoktrinacijom radnika, rezultirao je u ožujku 1945. Direktivom o reorganizaciji AGITPROP-a kojom se cjelokupni kulturno-prosvjetni rad, pa i znanost, stavlja pod kontrolu partijskih struktura.²³ Osnova kontrole kulturno-prosvjetnog rada u DFJ i FNRJ bile su zakonske zabrane i komunistička promidžba putem medija s ciljem mobilizacije stanovništva za potporu komunističkim vlastima.²⁴

Ideološko-teorijska podloga prosvjetne djelatnosti i važnost srednjoškolskog obrazovanja

Prosvjetna djelatnost organizirana u DFJ i FNRJ ideološku podlogu imala je u marksizmu-lenjinizmu. Poznato je koliko je Vladimir Ilić Lenjin cijenio znanost i znanje te njihovu ulogu u izgradnji društva. Lenjinova razmišljanja o ulozi znanosti i pismenosti u gospodarskom razvoju zemlje bitno su utjecala na partijske strukture DFJ/FNRJ neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Središnju ulogu narodnog obrazovanja marksizam-lenjinizam namijenio je učiteljima. Sukladno tom shvaćanju, učitelja je trebalo uzdignuti na mjesto koje nije imao u prethodnim društveno-političkim sustavima. Osim stvaranja uvjeta za svakodnevni napredak učitelja u stručno-teorijskom smislu, trebalo im je također omogućiti i poboljšanje materijalnog položaja koji bi rezultirao potpunom usredotočenošću na ideološku izobrazbu mladih u nastavnom procesu.²⁵

Završetkom Drugog svjetskog rata i početkom uspostave civilnog načina života u DFJ, partijske strukture suočile su se s velikim prilivom srednjoškolske omladine koju je trebalo zbrinuti na adekvatan način. Pobjedom u ratu, usavršavanjem organizacijskih sposobnosti i profiliranjem političkih stavova u duhu marksizma-lenjinizma, kod mladih ljudi u novouspostavljenoj državi sve više se razvijala potreba za školovanjem.²⁶

Potaknuto intenzivnom propagandom, stanovništvo je samo prionulo na rješavanje pitanja obnove srednjoškolskog obrazovanja kroz dobrovoljnu

20 Ibid.

21 ANIĆ, BRKOVIĆ, „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970-ih“, 705-729.

22 RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza.*, 159.

23 BEUS, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, 249-285.

24 RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza.*, 157.

25 Milko POPOVIĆ, „Lenjin“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, siječanj-veljača 1946., 3.

26 Ivo FROL, „Uz pitanje srednjeg školovanja“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, siječanj-veljača 1946., 4.

obnovu nastavnčkih prostorija. Pored stanovništva, aktivnu ulogu u obnovi obrazovnog sustava imali su prosvjetna tijela narodne vlasti, od kotarskih prosvjetnih odjela do Ministarstva prosvjete.

Izgradnja i organizacija sustava srednjih škola, u životu naroda socijalističke Jugoslavije imao je veliko značenje. Kao neposredni cilj izgradnje srednjih škola od strane partijskih struktura navodio se odgoj i obrazovanje mladih ljudi, napose izgradnja mladog kadra odanih potrebama socijalističke izgradnje zemlje.²⁷

Od samih početaka izgradnje sustava školstva koji bi težio ubrzanju izgradnji socijalizma, vladajuća struktura nailazila je na probleme. Zanesenost revolucionarnim ciljevima nije svugdje kod mladih ljudi zaživjela na isti način. Analizirajući navedeni trend, partijska tijela zaključila su kako u srednjoškolskom obrazovanju nisu u dovoljnoj mjeri zastupljeni mladi ljudi, bezuvjetno odani ideji ubrzane izgradnje socijalističkog sustava. Takvo stanje, neminovno je vodilo prema nejednako dostupnosti obrazovanja za one koji se nisu slagali s komunističkom ideologijom.

Pored ideološke, moralne i političke pravovjernosti srednjoškolaca, testirala je se i ona nastavnčkog kadra. U nedostatku kvalitetnog nastavnčkog kadra, stasalog u NOB-u, komunistička vlast suočila se s kadrom naslijeđenim iz prethodnih društvenih sustava koji nisu bili odani ciljevima socijalističke izgradnje, odnosno nisu imali potrebne moralne i političke vrijednosti za obavljanje nastavnčke djelatnosti u novom društveno-političkom sustavu.²⁸

Razlike u stupnju pismenosti u NRH, očitovale su se i kroz nedostupnost školovanja i nesrazmjer u školskoj infrastrukturi različitih dijelova zemlje. U Hrvatskoj je, u prvim poratnim godinama radilo 60 nižih gimnazija i 50 potpunih. Njihov je raspored bio ovisan o planovima njihove izgradnje i postojanju u prijašnjim političkim sustavima. U svjetlu navedenog treba promotriti činjenicu prema kojoj je u Lici jedna niža gimnazija dolazila na 90 000 stanovnika, dok je u Hrvatskom Primorju jedna niža gimnazija dolazila na 9 000 stanovnika.²⁹ Također treba istaknuti da je u vrijeme početaka izgradnje socijalističkog sustava, jedno od najaktualnijih pitanja bilo, nesrazmjer između gimnazija i srednjih stručnih škola. Naime, prema mišljenju partijskih i državnih tijela DFJ/FNRJ, srednjim stručnim školama bila je predviđena vodeća uloga usklađivanja izobrazbe stručnog kadra s potrebama zemlje, te je stoga trebalo uskladiti broj gimnazija sa srednjim stručnim školama. Navedeni proces imao bi za posljedicu pozicioniranje srednjih stručnih škola kao vodeće poluge budućeg ekonomskog razvoja zemlje.

Smjer razvoja srednjoškolskog obrazovanja, prema analizi vlasti, nije bio dovoljno dobro određen i provođen, ponajprije u otvaranju nižih gimnazija, kvalitetnijoj suradnji svih čimbenika implementiranih u rukovođenje srednjih škola i ispravljanja „činovničkog“ načina shvaćanja škole kao posljedice

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

nedovoljne propagande važnosti srednjoškolskog obrazovanja, napose stručnih škola. Uslijed nedovoljne popularizacije srednjih stručnih škola, mladi ljudi težili su kroz upis gimnazija izbjeći automatski ulazak u proizvodnu djelatnost. Puna, stvaralačka suradnja partijskih organa zaduženih za uspostavu obrazovnog sustava koji će biti po „mjeri“ zemlje, postavljena je kao prioritet koji će razriješiti navedenu problematiku.

Ideološki odgoj srednjoškolskih nastavnika

Vodeća politička struktura KPJ, u novouspostavljenoj DFJ/FNRJ, težila je uspostavi obrazovnih sadržaja koji bi ideološki indoktrinirali mlade ljude, te ih intelektualno prilagodili za potrebe izgradnje socijalizma. Svjesnost kako valjani nastavnički sadržaji formiraju učenike, a u tome se i sastoji odgojna komponenta obrazovanja formiranog u socijalističkoj Jugoslaviji, oblikovala je takvu ulogu nastavnika kojemu je cilj bio potaknuti učenike da se povedu za „primjerom svojeg nastavnika“ u smislu ideološke pravovjernosti. U kontekstu navedenoga, nastavnik se u obrazovnom procesu nije smio ograničavati samo na područje svoje struke, već se izravno usmjeriti na odgoj učenika za potrebe društveno-političkog sustava. Takav način rada od nastavnika je zahtijevao pedagošku i metodičku izobrazbu.³⁰

Opsežnost gradiva, i s njome povezana zapostavljenost odgoja mladih ljudi u socijalističkoj Jugoslaviji imala je za posljedicu da oni iz škole odlaze s nesolidnim i površnim znanjem, te neadekvatnim odgojem. Vlastima je bilo jasno da je potrebno prilagoditi obrazovni sustav potrebama svakodnevnog života. S metodičko-pedagoškog aspekta, „skraćivanje“ nastavnog programa rezultiralo bi lakšim, efikasnijim i provedivijim nastavnim planovima i ciljevima.

Početna faza razvoja obrazovnog sustava u DFJ/FNRJ nije se susretala samo s obiljem gradiva kao temeljnim problemom. Pored navedenog, veliki bojazan kod vladajućih partijskih struktura izazivali su nastavnici koji su bez pedagoške i metodičke pripreme svakodnevno obavljali odgojni posao. Vođenje pažnje o odgojnoj ulozi škole, odnosno isticanje kako nastavnik u prvom redu mora biti odgojitelj tj. da se mora znanjem svoje „uže“ struke „uklopiti“ u šire ideološke ciljeve, utjecalo je na postavljanje jasnih ciljeva škole i nastavnih programa. Jasnim definiranjem onoga što nastavnik želi postići u odgojno-obrazovnom procesu postižu se ideološki ciljevi izgradnje „pravovjernih“ budućih naraštaja.

Cjelina ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja zemlje definirala je razumijevanje ciljeva odgojno-obrazovnog sustava i mjesto nastavnika u njemu. Prema tome, pedagoško-metodičko obrazovanje nastavnika, nezamislivo je bez jasne ideološke orijentacije društva, prosvjete i života uopće. S tim u

³⁰ Stjepan PATAKI, „O pedagoškom obrazovanju srednjoškolskih nastavnika“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, siječanj-veljača 1946., 9.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

vezi, „pravovaljanost“ ideološke orijentacije nameće stvaranje i realizaciju nastavnih planova i programa u kojima se ogleda sve ono što predstavlja „novi duh u životu društva.“³¹ Praktično govoreći, pedagoško-ideološki izgrađen nastavnik, usmjeravan odgovarajućim nastavnim planovima i programima, u mogućnosti je usmjeriti svoj didaktičko-metodički postupak koji ima za cilj dovesti do oživotvorenja postavljenih odgojno-obrazovnih zadataka.³²

O osnovnoškolskoj nastavi i njezinoj ulozi u DFJ/FNRJ

Nastava u osnovnim školama počela se odvijati u vrijeme oružanih borbi. Oružane borbe i stanje na bojišnicama određivale su uvjete organizacije prosvjetne djelatnosti. Početke organizirane nastave u osnovnim školama susrećemo već u 1942., dok je potkraj 1943., na teritorijima Hrvatske pod partizanskim nadzorom bilo ukupno 221 osnovnih škola s 363 školska odjeljenja i isto toliko učitelja.³³ Te škole pohađalo je ukupno 10 580 učenika. Uspjehe u ratnim podvizima, koji su za neposrednu posljednicu imali povećani opseg teritorija pod partizanskim nadzorom, pratilo je naglo povećanje broja osnovnih škola. Naime, pri kraju 1944. godine DFJ imala je 1051 osnovnu školu s 1700 odjela i učitelja te 84 544 učenika. Nakon rata, rad na organizaciji osnovnoškolskog obrazovanja mijenjao je svoj početni oblik, u skladu s ratnim zbivanjima. Prije Njemačke okupacije Kraljevine Jugoslavije na teritoriju Hrvatske djelovalo je 2693 osnovnih škola s 7010 odjeljenja, 6977 učitelja i 410 447 učenika. Početkom 1946. u FDH djelovalo je 3125 osnovnih škola s 6444 odjela, 5504 učitelja i 366 051 učenika.

Velika prepreka razvoju prosvjetnog života na teritoriju Hrvatske, tijekom rata, bilo je pomanjkanje kvalitetnog učiteljskog kadra, pa je stoga 1943. godine KPJ pokrenuo inicijativu stvaranja kvalitetnog učiteljskog kadra iz redova mlađih sudionika NOB-a koji će imati zadatak u poslijeratnoj Jugoslaviji stvoriti ljude po „mjeri sustava“ koji se težio uspostaviti. Iz navedenih razloga su tijekom rata organizirani tečajevi kojima je do kraja rata osposobljeno novih 1213 učitelja.

Najveći problem s kojim su se partijske vlasti suočavale u počecima organizacije osnovnoškolske naobrazbe i „pravilnog odgoja“ nakon rata bio je nedostatak udžbenika. Rješavanje navedenih problema, službena propaganda poticala je isticanjem uklanjanja površnosti i neozbiljnosti u radu koji je tada vladao u prosvjeti, te organizacijom učiteljskih premještaja na potrebna područja, koja bi učiteljima omogućila sigurnost na radnom mjestu i maksimalnu koncentraciju za provedbu postupka oblikovanja ljudi sposobnih za izgradnju socijalističkog sustava.³⁴

31 Ibid.

32 Ibid.

33 Ivo TOŠIĆ, „Uspjesi i nedostaci naše osnovne škole“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, siječanj-veljača 1946., 5.

34 Ibid, 6.

Savjetovanje prosvjetnih radnika Hrvatske

U Zagrebu je 29. i 30. prosinca 1945. održano savjetovanje prosvjetnih radnika Hrvatske u organizaciji zemaljskog tajništva Saveza prosvjetnih radnika. Skupu su prisustvovali predstavnici sindikalnih podružnica iz cijele Hrvatske. Na skupu je naglašeno kako sindikati prosvjetnih radnika moraju brinuti za ekonomske, socijalne, političke i kulturne interese svojega članstva. Briga o interesima članstva, omogućila bi, prema mišljenju sindikata, i prelijevanje pozitivnih ekonomsko-socijalnih učinaka na šire slojeve stanovništva.³⁵

Prema savjetovanju prosvjetnih radnika, sektoru obrazovanja pripada: političko-stručni rad na vlastitoj izgradnji, kulturno-masovni rad, rad s omladinom, kulturno-umjetnički rad, „fizkultura“ i politički i stručni rad u vlastitoj izgradnji.³⁶ Također, naglašeno je kako uspjeh sindikalnih organizacija ovisi o radu „politički izgrađenih“ djelatnika kojima je potrebno omogućiti uvjete stalnog usavršavanja.³⁷

Nedefiniranim je ostalo pitanje nagrađivanja onih nastavnika koji se drže ciljeva izgradnje mladih ljudi, karakteristika primjerenih potrebama socijalističkom sustavu. Razlog nedefiniranosti sustava nagrađivanja možemo tražiti u lošem ekonomskom stanju države koja se tek počela obnavljati. Bitno je naglasiti kako je savjetovanje naglasilo povezivanje prosvjete s napretkom u ekonomskoj sferi života. Na ovome području, rad sindikalnih podružnica, odnosio se na podizanje i razvijanje zadružne svijesti. Težnju za što pravilnijim funkcioniranjem zadrugarstva treba promatrati s aspekta korištenja zadruga kao sredstva za suzbijanje krijumčarenja, špekulacije i nerealnog povećanja cijena. Pomoć u osnivanju radničko-namještentičkih i nabavljačko-potrošačkih zadruga na selu i u gradovima te njihovo međusobno povezivanje trebalo bi rezultirati pojačanom proizvodnom djelatnošću, dostupnošću jeftinijih proizvoda i smanjenim troškovima proizvodnje.³⁸

Ipak, savjetovanje prosvjetnih radnika pokazalo je da sindikalne organizacije na „terenu“, sredinom 1946. još nisu bili kvalitetno učinkovite. Veći broj sindikalnih organizacija trebao je omogućiti intenzivniji rad na „terenu“ i veću korist svojim članovima koji trebaju postati čvrst oslonac „narodne vlasti“ u obnovi i izgradnje socijalističke Jugoslavije.³⁹

35 Ante BLAŽENČIĆ, „Osvrt na savjetovanje prosvjetnih radnika Hrvatske“, *Narodna prosvjeta*, Zagreb, siječanj-veljača 1946., 19.

36 Ibid.

37 Ibid.

38 Ibid.

39 Ibid.

Počeci rada Prosvjetnog odjela Grada Karlovca

Početnu fazu organizacije prosvjetne djelatnosti u Karlovcu karakteriziraju isti problemi s kojima se suočavao i ostatak države. Svaki rat ostavlja teške posljedice kroz razrušenu materijalnu infrastrukturu, materijalno siromašenje i obrazovno-kulturno zaostalost stanovništva izvrnutog ratnim razaranjima. Stoga postavljeni su ciljevi rada Prosvjetnog odjela poput: obnove školskih zgrada, brige o siromašnoj djeci kojima za vrijeme četverogodišnjeg rata nije bio omogućen pristup školovanju, rad glazbenog zavoda, organizacija čitaonica i analfabetskih tečajeva, te osnivanje kazališnih družina, muzeja i galerija slika.⁴⁰

Organizacija kulturno-umjetničke sfere prosvjetne djelatnosti počinje obnovom zgrada *Hrvatskog doma* i *Zorin doma*. Obje zgrade bile su jako oštećene uslijed ratnih razaranja. Na zgradi *Hrvatskog doma* obavljani su najnužniji popravci kako bi ona postala funkcionalna, te su se već sredinom kolovoza 1945. godine počeli u tom prostoru održavati kulturne priredbe i sastanci različitih društava i organizacija te masovni sastanci Narodne fronte.⁴¹ Ista zgrada bila je namijenjena i za održavanje predavanja Narodnog sveučilišta.⁴²

Početak srpnja, nakon iseljenja vojske počela se obnavljati i uređivati zgrada *Zorin doma*. Uređivanje je bilo otežano zbog nedostatka osnovnih materijala potrebnih za obnovu poput stakla i građevnog materijala. Po preuzimanju zgrade odmah se pristupilo uređivanju prostora namijenjenog za potrebe gradske knjižnice. U sklopu projekta uređivanja gradske knjižnice provedena je akcija prikupljanja knjiga koje će biti uključene u njezin inventar. Ovom akcijom, te dobrovoljnim prilozima stanovništva, prikupljeno je ukupno 2000 knjiga,⁴³ pa je tako 1. srpnja 1945. godine Gradska knjižnica počela s radom.⁴⁴

Na dobrovoljnoj osnovi, osnovana je amaterska kazališna družina te pjevačko društvo *Nova Zora* koje su se sastojale od pjevačkih društava *Nada*, *Zora* i *Zvonimir*. Pristupilo je se osnivanju i otvaranju rajonskih čitaonica te su do kraja srpnja 1945. godine s radom počele čitaonice na Baniji, Logorištu, Dubovcu, Hrnetiću, Brodarcima, Jelsi, Turnju i Luščiću.⁴⁵ Pored prikupljanja knjiga od stanovništva, aktivno se provodila također i akcija prikupljanja slika za potrebe otvaranja gradske galerije.

U trenutku preuzimanja vlasti KPJ, na prostoru GNO-a Karlovac radilo je svega 8 škola. Rad škola na području centra grada Karlovca bio je uslijed trajanja rata izuzetno otežan tako da djeca do početka školske godine 1944./1945. uopće nisu aktivno polazila nastavu jer su školske prostorije uglavnom bile zauzete od

40 Hrvatski državni arhiv u Karlovcu (dalje: HR-DAKA), *Narodni odbor grada Karlovca* (dalje: NOGK), knjiga 1., 4.

41 HR-DAKA, NOGK, knjiga 2., 22-23.

42 Ibid.

43 Ibid.

44 Ibid.

45 Ibid.

ustaške i njemačke vojske.⁴⁶ Sveukupno, u školskoj godini 1944./1945., nastavu je na prostoru GNO-a Karlovac pohađalo 1430 djece. Odmah po početku uspostave vlasti KPJ obnovljene su škole Turanj, Jelsa, Hrnetić i Kamensko te su 18. svibnja 1945. otpočele s radom. U suradnji civilne s vojnim vlastima pristupilo se obnovi škole na Baniji i Ženske osnovne škole. Škole su nakon obnove počele s normalnim radom 1. rujna 1945. godine.⁴⁷ Veliku važnost za obnovu školstva imala izgradnja novog školskog centra na Dubovcu. Škola Dubovac je neposredno nakon rata bila smještena u prostorijama Karlovačke pivovare. Prema zamislima novouspostavljenih vlasti, obnovom starih i ratom stradalih školskih prostorija na Dubovcu, ostvarilo bi se preseljenje Ženske osnovne škole u te prostore pa bi se tako omogućilo rasterećenje škola u centru grada.⁴⁸

Suzbijanje nepismenosti je od samih početaka uspostave civilne vlasti dobilo prioritet. Upravitelji škola i prosvjetni aktivisti dobili su nalog da popišu sve nepismene stanovnike Karlovca i obave sve predradnje neophodne za pokretanje tečajeva u jesen 1945. godine. U lipnju 1945. pokrenuta su 4 analfabetska tečaja. Tečajevi su se provodili u vojnim bolnicama, a njih su provodili učitelji bez stalnog namještenja. Ukupno broj polaznika tih tečajeva bio je 66.⁴⁹

Dana 18. listopada 1945. održana je javna skupština GNO-a Karlovac, te je provedena rasprava o prijedlogu proračuna za 1946. godinu. Raspodjela sredstava prema pojedinim odjelima prikazana je u Tablici 1.

Tablica 1. Raspodjela sredstava proračuna GNO-a Karlovac za 1946. godinu⁵⁰

Odjel	Predviđena sredstva
Predsjedništvo i tajništvo	1.414.960,00
Prosvjetni odjel	786.700,00
Financijski odjel	917.000,00
Građevinski odjel	5.342.260,00
Zdravstveni odjel	431.580,00
Socijalni odjel	4.202.000,00
Odjel trgovine i opskrbe	378.780,00
Odjel poljoprivrede	600.000,00
Ukupno	15.826.000,00

Na navedenoj skupštini istaknuto je veliko zalaganje Prosvjetnog odjela prilikom poduzimanja mjera obnove i uređenja školske infrastrukture kako

46 Ibid.

47 Ibid.

48 Ibid.

49 Ibid.

50 HR-DAKA, NOGK, knjiga 2., 81.

bi se omogućio brz početak uspostave redovitog školovanja. U suradnji s Građevinskim odjelom obnovila je se ženska osnovna škola na Baniji. Veliku ulogu u obnovi i uređenju školske infrastrukture imali su prosvjetni aktivni pojedinih škola. Kao primjer navedenog, može se istaknuti prosvjetni aktivni ženske osnovne škole na Baniji koji je u svrhu obnove školskih prostorija skupio svotu od oko 55.000 dinara, te prosvjetni aktivni škole Banija koji je pored skupljenih 40.000 dinara osigurao i besplatnu radnu snagu za čišćenje školskih prostorija, popravaka i provođenje elektrifikacije u cijeloj zgradi.⁵¹ Također, prosvjetni aktivni škole Jelsa, Hrnetić i Turanj obavili su sve popravke i uređenja školskih prostorija u vlastitom aranžmanu iz sredstava koja su sami skupili ili pribavili putem dobrovoljnih priloga stanovništva.⁵²

Škola na Kamenskom bila je smještena u župnom dvoru jer su radovi, uslijed nemogućnosti osiguravanja sredstava za njezinu obnovu, prestali. Za uređenje škole na Kamenskom bilo je potrebno ukupno 100.000 dinara. Za školu na Dubovcu osigurane su prostorije Pivovare u vremenskom razdoblju od godinu dana. Te prostorije uređene su od strane rajonskog odbora NF.⁵³ GNO nije imao mogućnosti osiguranja proračunskih sredstava za zamjenu ili popravak uništenog školskog namještaja, te je stoga ta dužnost predana prosvjetnim aktivima.⁵⁴

U trenutku podnošenja ovoga izvještaja na području GNO-a Karlovac radilo je 9 škola sa 36 nastavnika i ukupno 1728 djece.

Tablica 2. Prikaz škola, nastavnika i polaznika nastave GNO-a Karlovac za razdoblje od 15. srpnja do 5. listopada 1945.⁵⁵

Škola	Broj nastavnika	Broj učenika
Jelsa	2	104
Hrnetić	2	111
Kamensko	1	50
Turanj	6	312
Dubovac	3	212
Banija	7	355
Muška osnovna škola	5	184
Ženska osnovna škola	6	267
Vježbenica	4	133
Ukupno	36	1728

51 HR-DAKA, NOGK, knjiga 2., 99-100.

52 Ibid.

53 Ibid.

54 Ibid.

55 Ibid.

Škole na Jelsi, Hrnetiću, Kamenskom i Turnju počele su s radom 15. rujna 1945., a škole na Dubovcu, Baniji, Muška osnovna škola i Vježbaonica počele su s radom 24. rujna 1945. godine. Razlog kasnijeg početka rada potonjih bio je u nedostatku školskog namještaja i materijala te kašnjenju prilikom uređivanja školskih prostorija.⁵⁶

U vremenskom razdoblju obuhvaćenom Zapisnikom javne skupštine GNO-a od 18. listopada 1945., u prostoru Narodnog sveučilišta održano je 11 predavanja. Podatak da je od ukupnog broja održanih predavanja njih 6 bilo političkog karaktera, a 5 stručnog, pokazuje kako se već u najranijoj fazi organizacije civilnog načina života počela stvarati „korektna politička svijest stanovništva“ i „ideološka pravovjernost“.⁵⁷ No, među stanovništvom Karlovca vladao je slab interes za predavanjima takvog karaktera te su iz tog razloga predavanja premještena iz prostora *Hrvatskog doma* u prostorije GNO-a.⁵⁸

Nakon obnove *Zorin doma*, u njegove prostorije smješteno je pjevačko društvo *Nova Zora* te gradsko kazalište. Dana 12. srpnja 1945. godine počela je s radom Galerija slika. Galerija je raspolagala s ukupno 80 slika, kako onih privatnog vlasništva, tako i slika oduzetih konfiskacijom. Prigodom otvaranja održana je izložba slika posuđenih iz privatnih zbirki, a ukupni broj izloženih slika iznosio je 80.⁵⁹

Prosvjetni rad u gradu Karlovcu od 1946. do 1947. godine

U prvoj polovici 1946. rad u školama odvijao se redovito. Sve osnovne škole završile su nastavu 30. lipnja. U čast uspješnog završetka nastave, u svakoj školi organizirana je svečana priredba. Prema mišljenju vladajućih struktura, „normalan“ završetak nastave značio je „prolaženje“ cjelokupnog gradiva obuhvaćenog planom i programom koji bi postupno neutralizirao činjenicu da su učenici došli u školu sa slabim i manjkavim predznanjem i odgojem. Također, cjelokupna realizacija nastavnih planova i planova i programa trebala je, kod mladih ljudi, rezultirati ugrađivanjem pravilnih odgojnih navika u duhu socijalizma.⁶⁰

Na području narodnog prosvjeđivanja organizirano je 27 analfabetskih tečajeva, koji je s uspjehom završilo 98 polaznika.⁶¹

U prostorijama Narodnog sveučilišta, nastavljen je proces održavanja političkih predavanja na tjednoj razini. Također, u *Dom kulture* preseljena je središnja knjižnica te se u sklopu nje, trebala, do rujna 1946. otvoriti i čitaonica.

56 Ibid.

57 Ibid.

58 Ibid.

59 Ibid.

60 HR-DAKA, NOGK, knjiga 2., 231-232.

61 Ibid.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

Važnost obrazovanja i kulturno-umjetnička djelatnost, naglašavana je u kontekstu dostupnosti za najšire slojeve stanovništva, koji su uslijed ratnih zbivanja i lošeg odnosa prethodnih društveno-političkih sistema spram obrazovanju bili zapostavljeni i u nemogućnosti pristupu istome. Kulturno-umjetnički sektor trebao se potpuno iznova reorganizirati. Radi lakše uspostave i funkcioniranja kulturno-umjetničkog sektora prosvjetne djelatnosti težilo se pokretnju kulturno-umjetničkih društava i ustanova. U navedenom kontekstu, navest ću formiranje gradskog Doma kulture kao središnje kulturno-umjetničke ustanove unutar koje su osnovana tri pjevačka zbora: Drakulić, Nova Zora i Zbor Mjesnog Sindikalnog vijeća. Njihova temeljna zadaća bila je organizacija kulturno-umjetničkih predstava i programa na području grada Karlovca namijenjenih širim društvenim slojevima. Pjevački zborovi odlazili su po potrebi i u druga mjesta koja su pokazala interes za kulturno-umjetnički program navedenih pjevačkih zborova. Paralelno s osnivanjem pjevačkih zborova, u gradu Karlovcu uspješno je djelovala Okružna kazališna družina koja je svojim radom donijela veliku korist kulturnom životu grada Karlovca.⁶²

Tijekom 1946. nastavljena je brza i koordinirana akcija Prosvjetnog odsjeka i prosvjetnih aktiva pojedinih škola za osiguranjem sredstava koji bi bili iskorišteni za popravak i izgradnju materijalne infrastrukture. Koordiniranim radom Prosvjetnog odsjeka i prosvjetnih školskih aktiva prikupljena su znatna financijska sredstva za uređenje i organizaciju rada navedenog Doma kulture. Organiziravši na taj način okosnicu razvoja kulturno-umjetničke djelatnosti u gradu Karlovcu stvorile su se predispozicije da se kulturno-umjetnički rad proširi iz grada na selo te da se na taj način dopre do svakoga pojedinca, odnosno naroda u cjelini. Cilj takvog načina rada bilo je osvještavanje seljačkog djela stanovništva i njegovo kulturno uzdizanje.⁶³

Ipak, iz Izvještaja predsjednika IO GNO-a Karlovac Stanka Rudmana od 11. ožujka 1947., o problemima u radu s kojima se GNO Karlovac susretao tijekom 1945. i 1946. godine, te zadacima koji stoje pred njim u nadolazećim godinama, vidljivo je kako se po pitanju narodnog prosvjećivanja i omogućivanja dostupnosti obrazovanja i kulturnog uzdizanja za najšire slojeve stanovništva nisu postigli zadovoljavajući rezultati. Naime, prema navedenom izvještaju od ukupno 517 nepismenih osoba u analfabetske tečajeve obuhvaćeno je svega 286 polaznika. Posebno zabrinjavajuće zvučao je podatak, da je većina od osoba koje nisu bile obuhvaćene programom suzbijanja nepismenosti živjela na području Grada, a ne njegove okolice, gdje je bilo znatno teže organizirati programe opismenjivanja.⁶⁴

Iz Izvještaja tajnika IO GNO-a od 24. kolovoza 1947. iščitava se nezadovoljstvo radom prosvjetnog odsjeka, iako su brojke ponešto drugačije od onih koje naveo predsjednik IO GNO-a Stanko Rudman pola godine ranije. Naime, proces narodnog prosvjećivanja, koji je trebao biti rezultat

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ HR-DAKA, NOGK, knjiga 2., 288.

zajedničkog rada prosvjetnog odsjeka i masovnih organizacija poput područnih organizacija Narodne fronte, pokazao se neuspješnim. U prilog navedene tvrdnje navest ću podatak kako je od ukupno 471 nepismenog stanovnika grada Karlovca opismenjeno svega 183 stanovnika, što ne predstavlja ni polovicu od postavljenog cilja.⁶⁵

U Izvještaju tajnika IO GNO-a nisu obuhvaćene pojedinosti koje će u kasnijim izvještajima elaborirati pročelnici pojedinih odsjeka. Bez obzira na nedostatak pojedinosti u Izvještaju tajnika IO GNO-a, izvještajem pročelnika Prosvjetnog odsjeka potvrđeni su navedeni nedostaci u pogledu organizacije i djelotvornosti tog odsjeka.

Naime, u razdoblju od početka 1947., do trenutka podnošenja Izvještaja pojedinih odsjeka GNO-u 24. kolovoza 1947., Prosvjetni odsjek usmjerio je rad prosvjetnih ustanova na područja GNO-a Karlovac prema užoj suradnji kako s frontovskim organizacijama tako i s nadležnim vlastima kako bi se poboljšala učinkovitost prosvjetnog rada i stvaranje boljih uvjeta za rad. „Ideološka pravovjernost“ nastavnika bila je jedna od glavnih premisa ustrojstva prosvjetne djelatnosti na koju je posebno usmjerena pažnja komunističkih vlasti.⁶⁶ Nadalje, glavne razloge neučinkovitosti narodnom prosvjećivanju komunističke vlasti prepoznale su u nedostatku kvalitetnog članstva u Prosvjetnom odsjeku koji u razdoblju obuhvaćenom Izvještajem nije imao niti referenta za osnovnu nastavu, odnosno narodno prosvjećivanje, već je navedene funkcije vršio prosvjetni referent Kotarskog narodnog odbora Karlovac.⁶⁷

Organizacija Prosvjetnog odsjeka, u trenutku podnošenja Izvještaja Skupštini GNO-a dana 24. kolovoza 1947. bila je, što se tiče unutarnjeg ustrojstva odsjeka, zadovoljavajuća. Naime, reorganizacijom Prosvjetnog odsjeka krajem 1946. pored pročelnika, u svakodnevni rad odsjeka uveden je referent za osnovne škole i referent za narodno prosvjećivanje. Ovako formiran Prosvjetni odsjek pristupio je odmah rješavanju svih problema koji uvjetuju nesmetan i koristan rad osnovnih škola i ženske stručne škole, koja je rješenjem bivšeg ONO-a, Prosvjetnog odjela stavljena pod nadzor GNO-a u Karlovcu.⁶⁸ U izvještaju se dalje navodi kako je materijalno stanje škola, gledajući s aspekta školskih zgrada, ostalo uglavnom nepromijenjeno. Iznimka je gradnja zgrade osnovne škole Dubovac za koju je predviđeno da početkom školske godine 1947./1948. bude predana na korištenje osnovnoj školi Dubovac. Osnovna škola Dubovac podignuta je intervencijom komunističkih vlasti koja je za izgradnju iste izdvojila financijsku pomoć u iznosu od 1.200.000 dinara.⁶⁹

Upravo je obnova škole Dubovac bila primjer uže suradnje prosvjetnog odsjeka s frontovskim organizacijama i „narodnim vlastima“. Kroz rad frontovskih organizacija u obnovu škole Dubovac, preusmjereno je ukupno

65 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 27-30.

66 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 39-41.

67 Ibid.

68 Ibid.

69 Ibid.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

200.000 dinara dobrovoljnih priloga, kao i 350.000 dinara vrijednosti dobrovoljne radne snage koja je sudjelovala u obnovi materijalne infrastrukture.⁷⁰

Općenito uzevši, izvještaji tajnika IO GNO-a i pročelnika Prosvjetnog odsjeka rad na narodnom prosvjećivanju nije bio zadovoljavajući. Kao i u svim aspektima prosvjetne djelatnosti, tako i na području narodnog prosvjećivanja prosvjetni odsjek GNO-a Karlovac težio je uspostavi aktivne suradnje s frontovskim organizacijama. Radi što kvalitetnijeg rješavanja problema nepismenosti pokrenut je 1947. tečaj za poučavatelje. S obzirom da je kampanja za suzbijanje nepismenosti započela u studenom 1946., navedena aktivnost nije davala značajnije rezultate. U ožujku 1947. počeli su novi tečajevi opismenjivanja, iako stari nisu dali rezultate koji su bili zamišljeni početkom kampanje. U prilog navedenom, navest ću kako je na području GNO-a Karlovac bilo je na početku kampanje 471 nepismenih; od toga 85 muških i 386 ženskih. Tijekom kampanje organizirano je 32 tečaja koje je pohađalo 311 nepismenih. Na navedenu brojku potrebno je dodati još 32 polaznika koji su tečajeve polazili pojedinačno, što čini ukupnu brojku od 343 nepismena koji su pohađali tečajeve opismenjivanja. Tečajeve je provodilo ukupno 39 poučavatelja, od kojih su 15 bili učitelji, a ostali bili su aktivisti frontovskih organizacija. Do kraja kampanje opismenjivanja, u cijelosti je završio 21 tečaj, u okviru kojih je ukupno opismenjeno 183 osobe.⁷¹

Navedeni podaci ukazuju na slabe rezultate u procesu opismenjivanja stanovništva. Organizacije zadužene za provođenje kampanje opismenjivanja razloge neuspjeha nalazile su u naslijeđenom stanju svijesti stanovništva kojima sustav obrazovanja nije bio dostupan u političko-društvenim uređenjima koji su prethodili komunističkom.⁷²

Najviše uspjeha u organizaciji tečajeva imao je rajonski odbor Banija II, te rajonski odbor Strossmayerov trg gdje je od ukupno 8 polaznika tečajeva, njih 7 tečaj, uspješno završilo.⁷³

Sredinom 1947. prvi puta aktivnije se počela provoditi kampanja opismenjivanja radnika u tvornicama. Opismenjivanja radnika u tvornicama korespondiralo je s izradom prvog Petogodišnjeg plana razvitka FNRJ i NR Hrvatske kao njezine sastavnice. Petogodišnji plan donesen je 27. travnja 1947., a izradila ga je Savezna planska komisija na čelu s njezinim predsjednikom, Andrijom Hebrangom. Planom je u prvi plan isticana potreba ubrzanog provođenja elektrifikacije i industrijalizacije zemlje.⁷⁴ S tim u vezi istaknuto je sljedeće:

„Industrijalizacija je postala glavno pitanje razvitka zemlje. Jedino je ona mogla otvoriti put razvoja i ostalih sfera društvenog života

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 264.

– znanosti, kulture, prosvjete, zdravstva...Komunisti su bili svjesni ne samo toga općeg značenja industrijalizacije već i njezine uloge kao apsolutnog činitelja održavanja novog poretka. Osim toga, KPJ je u industrijalizaciji vidjela jedini način stvaranja radničke klase, smatrajući sebe njezinom partijom.⁷⁵

Težište Petogodišnjeg plana stavljeno je na razvoj teške industrije, odnosno izgradnji „tvornica za proizvodnju tvornica“.⁷⁶ U onim tvornicama gdje su sindikalne organizacije bile kvalitetno ustrojene, bio je vidljiv veliki napredak u pogledu opismenjivanja radnika. Suradnjom Prosvjetnog odsjeka GNO-a i mjesnih sindikalnih vijeća (MSV) organiziran je općeobrazovni tečaj koji je polazilo 79 tvorničkih radnika. Kako su usporedo s navedenim općeobrazovnim tečajem pokrenuti razni stručni tečajevi po poduzećima, broj radnika koji su prisustvovali tečaju naglo se smanjio tako da je isti završilo samo 37 polaznika.⁷⁷

U drugoj polovici 1947. aktivnija suradnja Prosvjetnog odsjeka, MSV-a i frontovskih organizacija pridonijela je blagom poboljšanju obrazovanosti i stručnosti tvorničkih radnika. S tim u svezi u Izvještaju odjela rada Skupštini GNO-a za drugo polugodište 1947., navodi se kako je u drugoj polovici 1947. jugoslavenska privreda dobila 115 kvalificiranih radnika, te je isti broj učenika u privredi i polukvalificiranih radnika kod Socijalnog odsjeka položio ispite. Od ukupnog broja polukvalificiranih radnika, njih 25 položilo je stručne ispite, a 90 učenika u privredi osposobljeno i položilo ispite za stručne radnike. Ipak, podatak kako je 21 učenik u privredi, u drugoj polovici 1947. „pao“ prilikom polaganja stručnog ispita, pokazuje je kako je kvalitativno izučavanje učenika u pojedinim poduzećima i obrtnim radnjama bilo slabo, što se ponajprije objašnjavalo prevelikim brojem učenika kojima se nije moglo kvalitetno posvetiti tijekom procesa izučavanja zanata.⁷⁸

Frontovske organizacije imale su veliku ulogu u organizaciji čitalačkih skupina i priredbi čiji je cilj bilo djelovanje na svijest stanovništva. Pored navedenog cilja, organiziranje priredbi bilo je jedan od načina prikupljanja sredstava za materijalno jačanje frontovskih organizacija. Kao primjere priredbi, korištenih kao sredstvo „kulturnog uzdizanja“ navest ću proslavu stogodišnjice knjige *Gorski vijenac* i obilježavanje godišnjice smrti Maksima Gorkog.⁷⁹

Pored središnjeg Doma kulture, u Karlovcu su djelovali domovi kulture u Turnju, Mostanju, Rakovcu, Baniji, Drežniku i Švarči. Unutar središnjeg Doma kulture djelovalo je Gradsko narodno kazalište, Narodno sveučilište, Društvo za kulturnu suradnju sa SSSR-om, Galerija slika i Muzička škola. Rad Muzičke škole Prosvjetni odsjek ocijenio je, „zadovoljavajućim“, iako joj je rad

75 Ibid, 264.-265.

76 Ibid, 265.

77 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 39-41.

78 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 140-141.

79 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 39-41.

bitno otežan uslijed nedostatka fizičkog prostora gdje bi se održavala nastava. Unutar Muzičke škole postojao je jedan tamburaški zbor te tri pjevačka zbora: „Društvo Pube Drakulića“, kulturno-umjetničko društvo „Josip Kraš“ i „Hrvatsko pjevačko društvo Dubovac“.⁸⁰ Nadalje, u središnjem Domu kulture postojala je Gradska knjižnica s oko 12.000 knjiga. Uz Gradsku knjižnicu, podružnica MSV organizirala je 42 manje knjižnice, koje su posjedovale ukupno 5.136 knjiga. Osim navedenih, radila je i knjižnica kulturno-prosvjetnog društva „Prosvjeta“ s 150 knjiga.⁸¹ Razgranatost prosvjetnog rada na području Karlovca potvrđuje podatak kako je u prostorijama Gradskog odbora Narodne fronte bila smještena razglasna stanica putem koje se stanovništvo obavještavalo o događajima unutar i izvan zemlje, o radu i uspjesima pojedinih poduzeća te organizaciji provođenja Petogodišnjeg plana.⁸²

Na masovnom sastanku stanovništva Velike Švarče koji je održan 21. rujna 1947. istaknuta je želja za otvaranjem osnovne škole. Nakon jednoglasnog prihvatanja zahtjeva, predstavnici stanovništva podnijeli su pismenu molbu GNO-u Karlovac za otvaranje dvorazredne osnovne škole na Velikoj Švarči. Najveći dio financijskih sredstava potrebnih za otvaranje škole na Velikoj Švarči i uređenje školskih prostorija osiguran je putem kredita GNO-a Karlovac.⁸³

Osnivanjem škole na Velikoj Švarči olakšao se polazak u školu, naročito u zimskim mjesecima, onoj djeci kojoj je udaljenost do škole u centru grada bila više od 5 kilometara. Nastavno, pokretanjem školskog centra na Velikoj Švarči postiglo se rasterećenje školskog centra u središtu grada. GNO Karlovac je na svom III redovnom zasjedanju dana 26. studenog 1947., pod točkom 5. dnevnog reda, a na temelju članka 36. Općeg zakona o narodnim odborima donio odluku o osnivanju školskog centra Velika Švarča. U članku 1. navedene odluke kaže se:

„Osniva se školski centar Velika Švarča, koji obuhvaća sljedeće područje: Senjska cesta počam od puta, koji vodi za Lušćić pa sve do početka Donje Švarče, Donju Švarču sa svim zaselcima i Gornju Švarču do tvornice zavojnog materijala ‘Lole Ribara’. Sjedište školskog centra je u Velikoj Švarči gdje se imade otvoriti dvorazredna osnovna škola.“⁸⁴

Nadalje, u rujnu 1947. donesene su odluke o promjenama naziva škola. Naime, škola Turanj promijenila je naziv u osnovna škola „Ivice Gojaka“, škola na Baniji u osnovna škola „Lole Ribara“, a škola u centru grada Karlovca dobiva naziv osnovna škola „Vece Holjevca“.⁸⁵

80 Ibid.

81 Ibid.

82 Ibid.

83 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 82.

84 Ibid.

85 HR-DAKA, NOGK, knjiga 1., 235.

Sumarna analiza rezultata prosvjetnog odjela GNO-a, zaključno s 1947. godinom ukazuje na velike oscilacije spram definiranih ciljeva. Raznolikost rezultata bila je u ovisnosti od unutarnjeg ustrojstva odjela i kvalitete personalnog kadra. Već je navedeno kako je do rujna 1947. sastav Prosvjetnog odsjeka bio manjkav jer nije imao referente za osnovnu nastavu i narodno prosvjećivanje. Takav sastav Prosvjetnog odsjeka otežavao je plansku koordinaciju, te stoga nisu ni postignuti željeni rezultati.⁸⁶ Dužnost referenta, kako za osnovnu nastavu tako i za narodno prosvjećivanje vršio je prosvjetni referent Kotarskog narodnog odbora u Karlovcu. S obzirom na veliki broj škola rasprostranjenih na golemom području to je iziskivalo veće zalaganje u radu.⁸⁷ Dana 1. rujna 1947. sastav Prosvjetnog odsjeka popunjen je stalnim instruktorem za osnovnu nastavu i narodno prosvjećivanje. Proces uvođenja instruktora za osnovnu nastavu i narodno prosvjećivanje u svakodnevni rad stvorio je mogućnost kvalitetnijeg izvršenja obrazovnih ciljeva, ponajprije u pogledu suzbijanja nepismenosti i kulturnog uzdizanja najširih slojeva stanovništva. Također, Prosvjetni odsjek navedenom je reorganizacijom dobio stalno rukovodstvo. Krajem 1947. na području grada Karlovca djelovalo je ukupno 7 škola, s 1963 učenika obuhvaćena u 41 razredna odjeljenja. Svakako, treba napomenuti da je u ovim školama radilo ukupno 39 učitelja. Ako stavimo u odnos ukupan broj učitelja naspram ukupnog broja učenika, dolazimo do zaključka kako je na jednog učitelja dolazilo ukupno 50 učenika. Osim osnovnih škola na području Grada radile su također i dvije gimnazije sa 1872 učenika, jedna učiteljska škola sa 350 učenika, dvije srednje stručne škole sa 388 učenika, srednja šumarska škola sa 88 učenika, zatim ženska stručna škola sa 46 učenika i škola učenika u privredi s 550.⁸⁸

Pored navedenih škola, krajem 1947. na području grada Karlovca djelovali su također i: Srednjoškolski muški đачki dom, Srednjoškolski ženski đачki dom, Đачki dom učiteljske škole, Dom učenika u privredi, Dječji dom, Dom učenika srednje tehničke industrijske škole te dva vrtića.⁸⁹ Do kraja prosinca 1947. tečajevima za opismenjivanje obuhvaćene su ukupno 166 osobe, što čini 44% od postavljenog cilja. Odbor za likvidaciju nepismenosti u suradnji s prosvjetnim odjelom GNO-a osigurao je poučavatelje na tečajevima i sav potreban prihod za polaznika što je sankcionirano po proračunu GNO-a Karlovac u ukupnoj vrijednosti od 20.000 dinara.

Otvorene općeobrazovne tečajeve u 1947. pohađalo je ukupno 155 osoba, što je 55% od predviđenog broja polaznika. Narodno sveučilište počelo je s radom 8. listopada 1947. te je do kraja godine održano 12 predavanja s ukupno 2485 posjetilaca. Iste godine Gradsko kazalište počelo je s prikazivanjem predstava u listopadu od kada je do kraja godine održano ukupno 39 predstava čime je plan ostvaren sa 61% uspješnosti. Uspješan rad u navedenom razdoblju

86 HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 142-144.

87 Ibid.

88 Ibid.

89 Ibid.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

zabilježila je Muzička škola sa ukupno 283 učenika. U okviru središnjeg Doma kulture u drugom dijelu 1947. održane su ukupno 44 kulturno-prosvjetne priredbe. Radi boljeg i svestranijeg rada na kulturno-prosvjetnom polju, izabrana je polovicom rujna uprava Doma kulture i postavljen stalni upravitelj. Dom je tijekom 1947. dobio od GNO-a iznos od 100.000 dinara u svrhu uređenja prostorije i čitaonice.⁹⁰

Dana 30. prosinca 1947. održano je IV redovno zasjedanje GNO-a u Karlovcu na kojemu su Izvještajem pročelnika Prosvjetnog odjela Josipa Šostara artikulirani glavni ciljevi rada za 1948. godinu. Ciljevi prosvjetne djelatnosti za 1948. postavljeni su tako da doprinosu ostvarenju širih gospodarskih ciljeva određenih prvim Petogodišnjim planom. U tom smislu, u referatu se navodi:

„Općedržavnim privrednim planom država određuje pravac razvitka cjelokupne narodne privrede ili pojedinih njezinih grana u cilju zaštite životnih interesa naroda, podizanja narodnog blagostanja pravilnim iskorištavanjem ovih privrednih mogućnosti i snaga u našoj zemlji. Planska privreda predstavlja materijalnu osnovicu društva na višem tj. socijalističkom stupnju razvitka. Borba za plan uključuje u sebi i borbu za usavršavanje organizacije rada od najmanjeg do najvećeg radnog kolektiva i od najnižeg do najvišeg rukovodećeg organa. Plan nam mora odgovarati na pitanje: ‘Što nam je raditi, kuda idemo i kojim se tempom imamo kretati?’ Da bismo prešli na planski rad potrebni su nam promišljeni i dobro razrađeni planovi za duži i kraći vremenski period, koji će odrediti okvire, pravac i tempo razvitka.“⁹¹

Govoreći o zatečenom stanju nakon završetka rata, pročelnik Šostar napomenuo je kako su tijekom rata škole, a i ostale kulturno-prosvjetne ustanove potpuno uništene. Pored devastirane materijalne infrastrukture, prema riječima pročelnika Šostara, važan problem bio je i naslijeđeni pedagoški sustav monarhističke Jugoslavije. Tako uspostavljen pedagoški sustav bio je planiran na kapitalističkoj osnovi i u skladu s potrebama kapitalista što je rezultiralo isključenjem najširih slojeva stanovništva iz sustava obrazovanja. Poslije uspostave i konsolidiranja vlasti KPJ, pristupilo se obnovi uništenih školskih zgrada i prostorija te formiranju novih pedagoških metoda rada.⁹²

Petogodišnjim planom prosvjetne djelatnosti postavljeni su ciljevi podizanja opće razine kulture čitavog naroda te potpuno iskorjenjivanje nepismenosti sa svrhom ostvarenja gospodarskog blagostanja za najšire slojeve stanovništva.

Kako bi se lakše ostvarili navedeni ciljevi, u okviru Prosvjetnog odjela definirane su mjere vršenja kontrole rada u svim osnovnim školama, koje su se provodile jednom tijekom svakog tromjesečja. Cilj kontrole bio je osiguranje

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ HR-DAKA, NOGK, knjiga 3., 119-120.

⁹² Ibid.

provedbe obrazovnih ciljeva i otklanjanje mogućih nedostataka unutar školskog sustava.⁹³ Vršanjem kontrole rada trebali su se stvoriti preduvjeti za povećanje kvalitete nastavnog procesa uvođenjem novih metoda i tehnika rada, te pravovremeno uklanjanje grešaka. Na taj način trebao se stvoriti uzorak djelovanja koji bi bio primjenjiv i u drugim školama.

Nadalje, redovno pohađanje škole, bio je jedan od glavnih uvjeta ostvarenja ciljeva obrazovne politike komunističke Jugoslavije. Smatralo se kako redovnim pohađanjem nastave djeca dobivaju potpuno znanje te da ne izlaze iz škola nespremni za tržište rada.⁹⁴ Održavanjem sjednica nastavničkih vijeća pojedinih škola u svakom tromjesečju, uz prisustvo pročelnika Prosvjetnog odjela i instruktora za osnovnu nastavu težilo se olakšanju brzog rješavanja problema na „terenu“ i „pravilno postavljanje stvari“ u smislu odgoja budućih naraštaja za potrebe socijalističke izgradnje. Do donošenja Petogodišnjeg plana nisu se održavali sastanci upravitelja škola. To je poprilično otežavalo organizaciju rada i prenošenje pozitivnih radnih obrazaca i iskustava iz jedne škole u drugu. Zajedničko djelovanje Prosvjetnog odsjeka i uprava pojedinih škola, predviđeno planom rada Odsjeka za 1948. godinu, pored prenošenja pozitivnih iskustava iz jedne škole u drugu, trebao je također osigurati i ravnomjernost u odgojno-obrazovnim ciljevima i rezultatima.⁹⁵

Dovršetak izgradnje prostorija za školu Dubovac bila je jedan od prioriteta za 1948. godinu. Prostorije pivovare, gdje je Škola Dubovac bila privremeno smještena nakon završetka rata nisu udovoljavale standardima potrebnim za kvalitetno održavanje nastave. Kako je navedeno, početak izgradnje novih školskih prostorija počeo je 1946. godine. Dio sredstava za izgradnju prikupljen je dobrovoljnim donacijama stanovništva, dok je ostatak dobiven kreditnim aranžmanima GNO-a Karlovac. Završni radovi izgradnje nove škole na Dubovcu predviđeni su krajem 1947. dok se početak održavanja „obuke“ planirao sredinom siječnja 1948. godine.

Od kraja rata razvijala je se tendencija povezivanja obrazovnog sustava s gospodarskim prilikama i ciljevima. Ostvarenju navedenog cilja voditi će mjera veće zastupljenosti praktične izobrazbe unutar školskog sustava.⁹⁶

Organizacija općeobrazovnih tečajeva i tečajeva srednjeg obrazovanja do trenutka donošenja Petogodišnjeg plana nije bila u skladu s željama i potrebama državno-partijskih struktura KPJ. Planom je bila predviđena kvalitetnija organizacija tečajeva koji bi tijekom 1948. obuhvatili 150 ljudi. Također, predviđeno je izjednačavanje općeobrazovnih tečajeva sa redovnim školovanjem jer bi se putem općeobrazovnih tečajeva radnicima omogućilo, uz stjecanje znanja, i postizanje školskih kvalifikacija.⁹⁷

93 Ibid.

94 Ibid.

95 Ibid.

96 Ibid.

97 Ibid.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

O značaju i svrsi Narodnog sveučilišta u Karlovcu, kao sastavnom dijelu središnjeg Doma kulture, već je bilo riječi u ovome radu. Politička predavanja održavana u Narodnom sveučilištu sa zadatkom konstrukcije stanja svijesti širokih narodnih masa nisu kod njih pobuđivala osobitu pažnju. Do trenutka donošenja plana rada za 1948. radu Narodnog sveučilišta nije se posvećivala velika pozornost. Takav način rada mijenja se navedenim planom, gdje se kao glavni cilj postavlja veća angažiranost masovnih organizacija kako bi posjeta političkim predavanjima bila brojnija, naročito iz redova radničke klase.⁹⁸

Zaključno, provedba navedenih ciljeva u 1948. trebala je rezultirati povećanjem srednje ocjene učenika na vrlo dobar, a to se trebalo postići svestranim zalaganjem ne samo Prosvjetnog odsjeka već i podrškom Gradskog odbora te masovnih organizacija u gradu Karlovcu.⁹⁹

Zaključak

Drugi svjetski rat, na teritoriju novouspostavljene DFJ i kasnije u FNRJ rezultirao je materijalnim razaranjima školske infrastrukture. Pored razaranja školske infrastrukture, rat je rezultirao materijalnim siromašenjem i kulturno-prosvjetnim zaostajanjem stanovništva kojemu obrazovanje nije bilo prioritet. Partijsko-državnim strukturama KPJ bilo je od neprocjenjive važnosti uspostaviti sustav obrazovanja koji bi omogućio izobrazbu mladih naraštaja na „liniji“ socijalističke izgradnje nove države. Prosvjetna djelatnost socijalističke Jugoslavije bila je, u razdoblju neposredno nakon završetka rata, usmjerena borbi protiv nepismenosti i obnovi infrastrukture. Pismeni radnici bili su od neprocjenjive važnosti u kontekstu izgradnje novog društveno-ekonomsko-političkog sustava. Već u samim počecima organizacije prosvjetne djelatnosti od strane KPJ bila je vidljiva ideološka sastavnica koja je imala temelje u marksizmu-lenjinizmu. Središnju ulogu, u obrazovnom sustavu na području Jugoslavije, marksističko-lenjinistička misao namijenila je nastavnicima. Iz toga razloga, bilo je potrebno provoditi kontrolu „ideološke pravovjernosti“ nastavnika te im omogućiti usavršavanje, u pogledu ovladavanja novim pedagoškim metodama koje bi trebale rezultirati iskorjenjivanjem nepismenosti i promjenom naslijeđenog stanja svijesti stanovništva. Rad Prosvjetnog odsjeka u Karlovcu imao je za cilj doprijeti do najširih narodnih masa. Bitnu ulogu u tome imala je i promidžbena djelatnost AGITPROP sustava, koji je između ostalog, naglašavao dostupnost obrazovanja za one koji tu mogućnost nisu imali u društveno-političkim uređenjima koji su prethodili komunističkom. Od samih početaka civilnog načina života u socijalističkoj Jugoslaviji bila je vidljiva želja komunističkih vlasti za povezivanjem obrazovnog sustava s gospodarskom aktivnošću. Aktivnija prosvjetna djelatnost svoj konačni izričaj dobila je izradom prvog Petogodišnjeg plana kojemu su temeljni ciljevi bili

98 Ibid.

99 Ibid.

Časopis za povijest Zapadne Hrvatske, XIV. i XV./14. i 15., 2019.-2020.

postizanje maksimalnog stupnja industrijalizacije i elektrifikacije. Učinkovitu industrijalizaciju i elektrifikaciju zemlje, koja će pridonijeti povećanju ekonomskog blagostanja stanovništva, trebala je omogućiti stručna i opća izobrazba najširih slojeva stanovništva kao nositelja proizvodne djelatnosti.

Nikola PERKOVIĆ

Prosvjetna djelatnost u gradu Karlovcu (1945.-1947.) kroz izvješća prosvjetnog odjela GNO Karlovac

Bibliografija

Arhivska građa

HR-DAKA-343-NOGK: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Karlovac, fond 343, *Narodni odbor grada Karlovca*, knjiga 1.

HR-DAKA-343-NOGK: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Karlovac, fond 343, *Narodni odbor grada Karlovca*, knjiga 2.

HR-DAKA-343-NOGK: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Karlovac, fond 343, *Narodni odbor grada Karlovca*, knjiga 3.

Novine

Narodna prosvjeta (Zagreb), 1946.

Literatura

Tomislav ANIĆ, Vjera BRKOVIĆ, „Akcijski planovi protiv nepismenosti u Hrvatskoj od 1945. do 1970-ih“, *Časopis za suvremenu povijest* 3 (2020.): 705-729.

Marina BEUS, „Prosvjetna politika u službi ideološkoga pre/odgoja u Hercegovini (1945.-1952.)“, *Časopis za kulturno i povijesno nasljeđe* 2 (2016.): 249-285.

Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, Golden Marketing, 1999.

Mihajlo OGRIZOVIĆ, „Školstvo i prosvjeta u Hrvatskoj u jesen 1944. i u 1945. godine“, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 11 (1981.): 233-288.

Katarina SPEHNJAK, „Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948.“, *Časopis za suvremenu povijest* 1 (1993.): 73-99.

Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza.*, Zagreb, Školska knjiga, 2006.

Summary

EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE CITY OF KARLOVAC (1945-1947) THROUGH THE REPORTS OF THE EDUCATIONAL DEPARTMENT OF GNO KARLOVAC Nikola PERKOVIĆ

The Second World War resulted in damage to the educational infrastructure of the newly-established DFY (Democratic Federal Yugoslavia), later SFRY (Socialist Federal Republic of Yugoslavia). Apart from the destruction of the schools, the war also resulted in the material and cultural-educational degradation of the population, who no longer saw education as a priority. Party-state structures of the LCY (League of Communists of Yugoslavia) thought it invaluable to establish a system that would enable the education of the younger generation in the spirit of new socialist statehood. In the period following the war, educational activities in socialist Yugoslavia were aimed at fighting against illiteracy and rebuilding infrastructure. Literate workers were extremely valuable in the context of building a new social, economic and political order. The very beginnings of the educational activity organised by the LCY shows an ideological component based on Marxism-Leninism. The central role within the education system in Yugoslavia, as devised by the Marxism-Leninism thought, was meant for the teachers. For that reason, the control of the teachers' "ideological faithfulness" was needed, as well as the specialized training in new pedagogical methods which would eradicate illiteracy and change the inherited state of consciousness in the population.

From the very beginning of the civic life in Karlovac after the Second World War, there was an evident desire of the communist authorities to connect the education system with economic activities. Educational activity finally got its expression with the Five-year Plan, where the basic goals included the maximum in industrialization and electrification. The efficient industrialization and electrification of the country, which would lead to the increase in the economic welfare, was to be made possible by general and specialized education of all social classes as the production activity holders.

Key words: Karlovac, education, literacy, communist authorities

